

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т.Г. ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ВАСИЛЬ
СТЕФАНІК

Листи: 1900—1936

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2022

1900

1. ДО Б. Д. ГРІНЧЕНКА

2 лат[инського] січня 1900 р., Русів

Шановний товаришу!

Ваш лист наспів до мене нині, т. є. 2 лат.січня, на сам похорон моєї матері. Тож даруйте мені, що коротенько Вам напишу. Позволяю Вамечатати оба оповідання з такими змінами в бесіді, які Ви кажете, що добрі. А вже лишаю Вашому доброму розуміню, як і що перемінювати. Лист Ваш довгенько лежав у редакції «Вістника», і тому аж так пізно Вам даю відповіді.

Моя адреса тимчасова: Василь Стефаник в *Австрії, Галичина, Русів*, пошта Снятин (Sniatyn).

Здорові останьте. *В. Стефаник.*

2. ДО С. А. МОРACHEВСЬКОЇ

6 січня 1900 р., Русів

Гречна пані!

Мені чогось як-коли здається, що я провинився перед Вами. Чим, коли і як — не знаю, але, відай, таки так. Я чую, що винен, а Ваше право насварити та й сказати, що, мой, аді, як ми ще раз, то я тобі, та я тобі, але попам'ятаєш.

Ти гадаєш, що я без тебе не дихну, ой небореньку, сім рік тютюн не родив, та голоду не було! Отак мене насварить, а мені легше буде, бо як приповідають наші жінки за чоловіків: най би вже сварив, най би вже й бив, лиш аби говорив! Таке й наше! А може, Ви огнівалися, що я Ольгу Кобилянську зачіпав? Як так, то я ні пари з вуст!

Мені не поталанило побачитися з Вашим чоловіком, бо раз телеграма прийшла один день запізно, а другий раз картка, то таки ліпше, аби й не приходила. Та такий мені із-за сього клопіт, що ще дотепер не можу вилізатися. Все щось шкрепче та й дре: було пильнувати, пантрувати, сокотити, дозирати, забігати, ще з десять таких чортів на «ти», але ліпше тепер дурнем бути. Але недбайлиці все так, бігме так, від коли сонце, то все так, так і так має бути. Моє мужицьке сумління аж скрипить, як віз гуцульський. Тепер то я переболів, де-де, але зразу — хоч завішся! А що чув-єм, був чоловік на похороні у Чернівцях, та й гадкую: мой, ти аби-сь був аж з Русова їхав без капелюха, аби-сь був на похороні ніс свічку таку, як дишель завгрубшки, аби-сь був слухав цілу годину руської мови надгробної, то ще було би оплатилося.

Тепер же я так кажу: хочу до Вас поїхати лиш на деньок, наприклад, на руського Василя і розвідати, як там у Вас, що чоловік уповідав, що Юрчик робить, що Ваші тато май того і т.д. А Ваше діло, аби-м їхав або ні.

От хлопці під вікном співають:

Гречная панна на мнє Марія

Гой, дай, Боже — і т.д.

Змерзли, сараки, а суда ж, мой! Вже в хаті.

Здорові будьте!

Стефаник.

3. ДО О. К. ГАМОРАК

Січень 1900 р., Львів.

У Львові.

Дорога товаришко!

Ви не гнівайтесь, що-м ще не писав; як сей лист дістанете, то погляньте по хаті та й мене нагадайте.

З дому я їхав так, що поза собою не лишав нічо, лишень мамин гріб, а перед собою нічого не видів. Міг-єм стати посеред дороги і не вертатися, і дальше не йти.

Проводило мене сонце. Світило блідонько, як би по довгій слабости підвелось.

А я просив его, аби-м ніколи не найшов собі пристанівку, аби-м блудом блудив і серце аби ніколи не успокоїлось. Аби болість і смуток не покидали мене, хоть вони аби не тікали від мене.

Я цілював сухі руки моєї мами і студене чоло і чув-єм над собою заметіль житя без світла.

Коби моє серце, як весняний дощ, ділилося у пасма і орало тоту землю мамину і аби билося в ній теплом променів! Аби воно не застигло, бо студене, та не ме чути слідів маминих по тій землі.

Та й поїхав-єм гет.

Морачевский мене дуже любить. І я его. Але мені хибує традиції серця. Я не можу любити з сьогодні на завтра.

Русини мене вітають. І, як бачу, ніби з пошанівком зловимим. Не знають, що з мене ще може бути, і не вміють ще мене в рахунок взяти. Всі вони є безпредметові, бо

маленькі в бажаннях і любити мужиків не можуть. Всім їм без того зле. І робота через то у них зла.

Молоді люде а спеціально літерати вже надпсовані тою злісливістю, яка є у всіх тут русинів. А зрештою, фактичні новини я Вам аж із Кракова багато напишу.

У своїм листі посилаю фотографії дітий Морачевских. Він татови посилає за то, що, як каже, его діти Вашого тата полюблять.

Напишіть зараз до Кракова, що з Вами чувати? Чи Шептицький був? Завтра у вівторок їду до Кр[акова].

Ваш

В. Стефаник.

Krakow
Goll. physicum.

4. ДО В. І. МОРАЧЕВСЬКОГО

Січень 1900 р.

Дорогий друже!

Я Вам дякую за лист. Я може тут нічо не роблю, маю такі болі нервові, що рідко коли можу подивитися на ясне сонце. Нічого мені не хочеся, лишень трохи спокою в м'ясі. Коло 15-го лютого переїду звідси до Тернополя. Сі люди, що я в них, є дуже добрі і прихильні мені, і мені в них добре. А що Ви дієте з Вашою панею і дітьми? Ко-би-сьте здорові та дужі та пам'ятливі на мене.

Ваш

В. Стефаник

5. ДО В. І. МОРАЧЕВСЬКОГО

Лютий 1900 р., Краків

Дорогий друже!

Дуже добрі-сьте, що пишете до мене. Я ще не писав нічо відколи зі Львова приїхав. Не писав тому, що мені не є добре, то що я буду людям голову клопотати?

Мені привижується блискучий став посеред лугів. Зеркало води таке, як небо. У такий спокійний став добре дивитися, але довго, дуже довго. Перед вечером налітають ластівки чорні і острими крилами, як ножами, рубають зеркало води, а став морщиться колесом доокола і дрожить, як від болю.

Мені все на очах стоїть великий чорний лан, тисячу скибами заораний. А понад ланом стадо білих голубів. А голуби спадають на лан і їх не видко. Аж очі і голова болить, за ними глядючи, але їх не видко. Лиш такі чорні ряди, що один на один сперлися, то лиш їх видко.

Я десь в пам'яті своїй відшукав, як мале, біле ягнятко було заблукалося межі волів. Воно бігало коло таких страшних ратиць з таким страхом, що кучерявий волос на нім дрожав. Бляло, аж плакало. Я лиш видів, як воно впало на передні ноги і як кров червона пішла ему з рота. Така червона, що я нічо червонішого відтогда не бачив.

Я ще видів малого хлопчика, як гонив коні. Під горб коні стали і, подаючися назад, заїхали в яр і поломили віз і пірвали упряж на собі. Той хлопчина сів перед кіньми і так страшно плакав, так дуже плакав. Такий маленький сидів коло тих великих коний.

А ще на дорозі я бачив корч луку. Ріс і зелений був. Потім дорогу навернули на него і їхали йому на голові всі фіри. Розсікли на порох і копитами вбивали в землю.

Всі ті образи, то є лиш помічні новому якомусь образові, що розтворюєся переді мною, як великі, страшні очи, що мене тягнуть десь дуже далеко. Дуже далеко. Такі очи мерзенні. На берегах тих очий стоїть так багато людей, а всі подібні до мене і всі розбираються, аби в них купатися, як у ставі чорнім.

Мені дуже зле.

Ваш

Василь.

6. ДО О. К. ГАМОРАК

Лютий 1900 р., Краків

Дорога товаришко!

Ви добре робите, що до мене зчаста навідуєтеся, — мені легше. Я чую сум превеликий за нашим кутом. Се чужина. «Życie» як буде виходити, то буде приходити до Вас. Поки що буде, то другого числа нема, бо гроший хибує. Я сам міркую, що «Życie» своє зробило і може вмерти, бо занадто монотонне зробилося. Є в чоловіці щось більше як звірска любов і передчуте о якімось містичнім світі. Все а все за це говорити, то сприкриться. Щодня приходить до мене Пшибишевский і деревіє на канапі. *Mam trzy morgi ziemi po ojcu I tylko o tej ziemi teraz myślę.*

Чоловік вже не нещасливий, але демонічний в недоли. Пірвав всі нитки межи собою і людьми і тепер шукає кінців і сили не має ані в очах, ані в руках, аби наново приси-

литися. Пропав. Я маю то щастє, що багато людей йдуть до мене зі своїми ранами, аби я їх як пес облизував. А то я сам такий Лазарь! Хіба до Вас очи підвожу. А нікому не показую своїх ран більше.

З ніяким не схожуся, а до мене приходять [...]. Мора-чевска ходить, ще зо два поляки і давній мій знайомий з Трійці — Копертинський. Він тут при банку. Мені з ним дуже приємно балакаєся за Трійцю. Шмігер зі мною в одній хаті, а засуджений на смерть Філіппович пише щодня листи, чорні і гробом пахучі.

До ніякої роботи я нездібний. Сижу, читаю і все нагадую за нашу земельку.

Через голову прошибають думки, як огонь пекучі, ані одної такої, аби не різала в саме серце.

Книжок за який день призбираю та й Вам пішлю. Хотів би-м, аби-сьте дуже багато читали, аби-сьте все разом зі мною ступали і аби-сьте все за мене нагадували.

Всі троє говоріть за мене, а я за Вас гадати буду. У мене на гадці є якесь писаня, — може візьмуся. Коли іменини Гені?

Пишіть. Здоровлю Вас усіх троє.

В. Стефаник.

7. ДО О. К. ГАМОРАК

Лютый 1900 р., Краків

Добра приятелько!

Salve setermun! У сиву пропасть нескінченності впа-ли всі бажаня одного і ті молодечі, що мінилися, як веселка, що кладе міст над землею, і ті мужеські, що, як

залізо, тверді і гарячі, як вогонь, і ті старечі, що подібні до осінніх промінів соняшних, що то сердешні і безсилі, як біле волосє старця. Усі впали, як падає сухий листок з закривленим догори кінчиком у море і пливе, і пливе. Кудя, якою дорогою, як далеко? Одно *fatum* незмінне, розум усього, відай, воно знає, кудя і як далеко? А як падає у ту пропасть хаотичну і то, що ми, молоді, пережили, переживаємо, і ще переживемо, то мені сердечний біль і сум. Тому, відай, похорони все були такі сумні і високі настроєм. Тому може сільських жінок і мене боліти та незграбність попа, що нездарне говорить: «Не знаєм, кудя йдеш, не знаєм, коли зайдеш, не знаєм, чи повернеш, не знаєм, коли ми підемо, не знаєм, кудя зайдемо!» Таж се вічний трагізм людський, его треба відчути і сказати, але его не треба декламувати. Бо кожний бесідник надгробний все смішний, а бесіду над гробом тата повинен говорити син, над гробом дитини — мама, над гробом жінки — чоловік. Тоді почули би-м не одно слово, що лишило би ся нам, як поезія людського смутку.

Я над гробом діда Вашого кладу смутні думи свої за недолю людську та за передчасно помарнілі бажаня юнацькі. Засадив би-м вербу у головах старця, най би вітер хитав листям та й показував живим раз зелений бік, то знов сивий, спідній.

Якурат десь як у Вас були похорони, я їздив з Кракова до Сторожинця, але не знав-ем, що дід умер та й донині не знав-ем. Газет не читаю, Ви не писали, і тому я не післав Вам письма на похорони. Простіть, отже, і Ви, і тато, і цьоця, і вся родина.

Ніцшого, як можете, то пришліть, я другу книжку пішлю.

Я тепер вчуса на лоб та на шию. З початком цвітня приїжджаю додому і також буду вчитися. Своєв дорогов, що у Стецеві будемо їсти та й пити та й журитися, що наші кандидати попадали.

Скажіть мужикам, що я ніколи не буду до них говорити яко кандидат, але так собі, от ніби знаєте як, бо буду. Я вмю говорити і люблю, як мене слухають, але говорити їм, що вони слабі, а я один їх спасу, то не буду, бо знаю, що вони сильні, а я слабий. Вони кров червону лиють у чорну землю, а я дивлюся і аналізую — хто дужчий?

Напишіть, хто кандидує у обох куріях, чи Матейко у Вас, чи Олик здоров і Ви всі?

Здоровлю сердечне.

Стефаник.

8. ДО О. К. ГАМОРАК

Лютый 1900 р., Краків

Дорога товаришко!

Мені все приємно писати до Вас і мило читати від Вас листи. Ви пишть, що хочете і як хочете, але пишть, бо Ви тепер такий чоловік, що стоїте коло мене найближче, від родини навіть ближче.

Ви трохи нарікаєте на Стецеву, а я дивуюся — все вона така, що не можна на ню злого нічо сказати. Ви боїтеся смерти своїх близьких! Значить, що вони ще є, значить, добре. Добре, ой, добре.

Збираюся писати Вам новини зі світа. Вони є, та для мене вони тепер такі нецікаві, що про них писати я не

годен. Ані люде, ані їх чини не приманюють мене. Часом по лісі ходить самотна звірь і ходить, і ходить, і, що надибле, з'їсть і води нап'єся, але то припадково отак якось. А потім вийде, подивиться на дорогу, і та дорога для него нецікава. Відки йде, куди зайде — нецікаво. І вертає, і ходить, от ходить.

Та й весна вже заглядає до нас, а потім літо, осінь, зима, і знов весна, і т.д. — гет, гет. Але одна радість все є — земля. Вона така акуратна, що в її солідності є велика відрада. Я тепер пишу досить багато, як нічо не маю вже, то хоть най чинюся, що маю. Жите понад стан є в моді.

Пишибишевський все приходить на горівку і витолочує канапу. Каже, що збираєся до Парижа зі своєю Івою і там вступить до *finglu* і буде з нею канкана гуляти. *Ja tam imię, więc publikę zbiorę moc. Zbankruto[wany] doszczętnie, Wasul!* — і п'є знов. — *Pisać nie mogę, a pić choć kolosalne dzbanu — nieproporcya!*

Морачевска тутки і Шмігер і Богдан Лепкий.

Посилаю «Дорогу» для сестри. Вона дуже великоправдива, і хоть смутна. І не така смутна, лиш така, як мусила бути. Тримайте у себе, аж передасте в руки.

Чи на 28-го Геня буде у Вас?

Бунда в мене.

Що тато діють, що цьоця? Напишіть гет все, все.
Борзо.

Ваш

В. Стефаник.

9. ДО В. І. МОРАЧЕВСЬКОГО

Лютий 1900 р., Краків

Коханий друже!

Я тому до Вас не писав, бо я не хочу до Вас писати листів, а так я не мав що сказати. Я забув говорити так, як я люблю говорити. Ваша пані казала мені, що я гет вдався у літературу, і мені було жаль себе, що я зійшов аж так. Я не гадаю за літературу ніколи, хіба як мене припруть що написати, то я ледве остатного дня що напишу. Відай, тота моя література, то є напасть на людей і на себе. Але я забув свої слова. Тісно мені все було, я все виривавсь і літав білими хмарами і падав, падав. Але я падав веселий. Впав та впав, коби кілька лиха!

Але одного разу я впав так, що крила поломив, і тепер тягаю їх за собою, як старий жовняр деревляні палиці, що ходить ними по світі. Так мене болить дуже рана, що ледве лажу.

Як я ссав груди мамині і драпав їх тоненькими пальцями, то я ніколи не падав. В очах маминих я бачив білі хмарки щастя, як сунулися тихонько-тихонько...

А тепер мамині очі померкли, я якось лажу поміж люде, як хорий. Чогось дуже чую свою самотність. Але я ніколи не чую того, що називається нещастє. Я ніколи не був нещасливий і тепер мені лиш сумно і самотно. А Ви не турбуйтеся за мене. Як прийде весна, а я зацвіту так файно, що будете тішитися. А хоть би-м і вмєр, то також не велике діло. Рід посадить мені в головах вишню та й вона зацвіте. І зацвіте, і мій несупокій возьме на своє листє, і будеш вітром пускати мої слова гет далеко в поле, гет аж там, де поля нема, лиш мрія синява.

Мій тато нині був зі мною, поїхав знов до Відня. У вівторок буде в мене довше і все буде добре. Нічо не бійтеся. І Гаморакови нічо ніколи не кажіть і нічо ніколи не пишіть нікуда. Ось я Вас прошу, аби-сьє ніколи не писали.

Книжку пішлю.

10. ДО О. К. ГАМОРАК

*Лютий 1900 р., Краків
Субота.*

Дорога товаришко!

Незабавки, то я буду Вам писати, що я дізнався нового о світі і о штуці. Не журіться, — я довго не буду голову собою клопотати. І книжок Вам зберу щоліпших і новійших. І всяку новину для мене цікаву або приємну, то я у листі Вам пішлю.

Я тепер нічого не роблю. Цілий день і половину ночі я пригадую собі маму. Від найпершого разу, як я єї пам'ятав, аж до послідної хвилі я єї нагадую. І знахожу у тих споминах стілько гарного і пречудного, скілько великого і глибокого, що мені ні науки, ні людий, ані цілого світа вже не треба. Бо до кінця мого життя є чим жити. Я тими спогадами обкидаюся, як свіжими цвітами, і радість чув би-м в серцю, якби подув студений із самотного гроба маминого не морозив отих квітів. Але єсть і такі зіля, що ростуть на студені. Ото зіля м'ясисте, кєрваве, що по ледових горах небові кров показує.

А в маминім гробу лишився мій сміх і, певне, там із нею смієся.

Наробилася коло мене, набідилася. А тепер я для неї працюю. Мої чувства і моя фантазія лишень на єї послузі. Я так довго буду працювати, аж єї гріб замкну у своїй голові та й тогди вона ме мати найкращу могилу.

А ще одно я роблю. Вириваю з корінем моє прив'язане до землі, бо воно мене путає. Не дає підлетіти. А ще освобожує мене від терпіння. Вона, моя земля, не знає, як я мучуся, коли єї кавалочок лишаю та йду далі. Вона не здригнєся, а в мені кожда кісточка болить. О, тепер я так хотів би походити по ній і поглянути, як міліони рівчиків гуторить по ній пісеньку на надію весняну. І я баную за нею, а вона нічо не помагає мені! А повинна, бо я єї дуже любив.

Робіть іменини Гені в Стецевій, бо так належиться, і напивайтеся за здоровле всіх нас. А я Вас там досягну моім жалем і зрадуся.

Пишіть богато і зчаста. Як наша дорога виглядає? До Параски поїдьте, як добра дорога. Пишіть щодня.

Здоровлю всіх Вас.

В. Стефаник.

11. ДО О. К. ГАМОРАК

27 лютого 1900 р., Краків

Дорога товаришко!

Я тепер нікому не говорю компліментів, бо я не годен, я ніколи так добре правди не чую, як тепер, і вже як хто повинен з нас гніватися, то я. В житю, не в хмарах, в світлі

сонця, не під сяєвом блудного місяця — Ви мені найблисші. Затямте собі се і не гнівайтесь.

Ви будете обі з сестрою і я бажаю Вам того, аби в цілім своїм естві Ви почули весну. Ото чудесне чувство най Вас опанує, що з-під смутків і журб і брил запеклого болю виростає як квітка з-поміж студених скал. Ви на ту квітку поверніть свої очи і радуйтеся нею дуже. Вона виростає у кожного чоловіка з весною. В одного вона червона, як кров, і м'ясиста, у другого вона блідонька із синими жилками по блідому.

Ви гляньте довкола себе, по селі, поза леваду аж під «вивіз», і йдіть обі і, мене нагадуючи, глядіть на ті квітки. Вони ростуть зі всіх серць, що поза поріг на сонце виходять. Дивіться, дивіться замість мене і на хлопців, і на дівчат — на всіх. Подивіться широко очима і глибоко серцем і радуйтеся замість мене. Ви вдасте, мусите вдати так, як я! А моя квітка, моє зіле надмогильне, виростає — несміле, жовтаве, виколується з гроба. Росте воно, як скарга, як великий закид могили, що на ній ему приходить весну зустрічати. Виросте для прикраси могили.

Дивіть же ся на ті квіти і мене нагадуйте, а я Вас.

Від Морачевского ніякої вісти не маю, він пише дуже гарні листи та за патороч свою не згадує. Я не питаюся. Якщо буду знати, то скажу.

На Великдень їду до Даниловичів і там побачимося.

Здоровлю Вас обі.

В. Стефаник.

12. ДО О. Ю. КОБИЛЯНСЬКОЇ

Краків, 28.ІІ.1900.

28 лютого 1900 р., Краків

Добра товаришко!

Коло мене нема нового нічо, аби писати. Лиш одинокість та й туга за минулим. Волочу себе за собою як трупа. І здається, що ніколи я не зазнав ні тепла, ні потіхи. Переходив з одного місця та на друге, а того, що мені було найкрасше — минав. Та й жаль за тим. Жити треба якось — нема ніякої охоти і сили зробити тому дрантю кінець.

А банував, що з Вами не міг побачитися — все би сказав кілька слів до чоловіка і мав би з того вдовolenя. А так, бог знає, коли побачимося. Леся Українка не писала нічого, та й добре зробила, бо що ж я би її міг написати? А на той її відчит я цікавий. Друкуйте борзо в «Буковині» і пішліть до мене. Гроші держіть у себе, бо то Ваші — не мої.

Та й будьте здорові, бо я кінчаю лист, хоча хотіло би ся з Вами поговорити.

В. Стефаник.

13. ДО В. І. МОРACHEВСЬКОГО

6 березня 1900 р., Краків

Дорогий друже!

Нині я післав до п. Nietzsche-Förster рекомендований лист — Ваш і Пшибишевского вкупі. До Nauman'a радив

Пшибишевский не посилати аж прийде відомість від Forster-Nietzsche. Ваш відчит лишив у П[шибишевського], аби переглянув і сказав, де дати. Він хоче до «Крутки». Переклади разом з листом Пшибишевського посилаю до «Wiener Rundschau». Нині піду до Gebethner'a і з ним рішуче полагожу — сяк або так. Лист до Nauman'a у мене.

Василь.

14. ДО В. І. МОРACHEВСЬКОГО

Березень 1900 р.

Przybyszewski нігде не виїзжає. Вчора бува-м з ним і нічо не казав. Присилайте все, що треба Вам. Я дуже, дуже тішуся, що прикристи не такі великі.

Василь.

15. ДО О. К. ГАМОРАК

Березень 1900 р., Краків

Дорога товаришко!

Сего вечера я дуже самотний, Філіпович хорий і буде мусіти їхати додому — а я лишуся сам, саміський. Сижу в моїй хаті за містом і люцкого голосу не чую. Чути лишень гоміт огню з печи, такий самий, як з грубки в Русові. Промовляє до мене той гоміт м'ягонько, по-домашньому, і я ще більше чую самоту. Пишу до Вас, аби говорити з кимось. Коби Ви тепер були в мене, як би я тішився. Посадив би-м Вас на рожеву канапу, дав би-м Вам яблук,

і молока, і булок, бо лиш сим міг би-м Вас гостити, і просив би-м Вас, аби-сьте богато оповідали. Я би слухав, не наслухався...

Нагадуєся мені одна весна — давна, давна. Я мав у пазусі від мами яблука, і сир, і хліб. Стояв-єм коло воза, а мама кропила свяченою водою воли, віз і плуг на возі, і тата, і мене — бо перший раз з весною ми вибиралися в поле. Я перший раз йшов робити весну. Я сидів з татом на возі і їхали-м в поле свіжими дорогами, що ще ніхто ними від осені не їхав. Тато казав: «Ти вже великий, вже меш зо мнов у поле ходити, а за то д'Великодню я тобі файний капелюшок кепетровий і черевики куплю, будем робити та й будем мати...». Я тогди дуже поважно брав свою великість і чув вдоволенє неописане. Цілий день я погонив — мука була, плач був і сварка. Вечером я вертався додому і чув свою вищість над моїми бідними ровесниками, що їх тати не мали волів, ані поля, ані плуга. Мама мене привітала, як парубка. Дала вечеряти і наказувала Марії, аби мені більше дала яешниці, бо я роблю. Марія лишила більше, бо була добра. А потім мама подарувала мені «Очинаш», бо ноги дуже боліли, і постелила мені, і перехрестила мене. І я спав, спав...

А нині я не роблю весни, лиш дивлюся на весну. Марії нема, мама вже не дає вечеряти не стелить постелі, і не хрестить. Один дужий тато лишився такий самий...

І так мені самотно, аж страшно, лиш огник в печі миготить, як той ярк шумить, що я з него воду пив, як орав з татом. Причуваєся мені пісня якась давна, затерта в пам'яті, як коли б мамина пісня до сну. І я чую, що-м лист відірваний і кинений на море тихе і безкрає, і чую безсильність свою і тугу велику, довгу і глибоку.

Тяжке є моє терпіне — не знаю, як виглядає наша хата тепер і не можу побачити ні мої мами, ані милої. Не знаю, яка моя земля і яке небо над нею, і в терпіню своїм зображаю собі, що є чорні, як мої думи.

Ой, як би я радо посадив вас на рожеву канапу, як би-м щиро поклав перед Вас всі мої гостинці і як би-м дивився лагідно очима своїми на Вас. І Ви би говорили, а я би слухав не наслухався.

Ваш

В. Стефаник.

Неділя, вечір.

16. ДО О. К. ГАМОРАК

Березень 1900 р., Краків

Дорога товаришко!

По Вашім листі мені здається, що я Вас усіх, Вашу хату бачу-таки перед собою, і болюче і дуже тото чувство, що Ви таки дуже далеко.

Ваш лист такий дуже добрий, що він мені трохи радості приніс зі собою.

Вчера я дав собі оба мідгали вирізати — що там було, то-м не питався. Казали лиш трохи полежати. Зі Львова мене горло дуже боліло, бо кілька ночий я там по шинках висижував.

Я часом забуваю, що мами нема, а як та страшна свідомість прийде нараз, та й мене розторошує. Я тому стараюся ніколи про смерть її не забувати, аби мене так не мордувала.

Волі ніякої нема і їсти не хочеся.

ЗМІСТ

1900	3
1901	73
1902	97
1903	102
1904	109
1905	110
1907	111
1908	115
1909	118
1910	119
1912	119
1916	120
1917	121
1919	122
1922	123
1923	126
1924	128
1925	135
1926	140
1927	142
1928	155
1930	160
1931	165
1932	172
1933	177
1934	182
1935	192
1936	206
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ЛИСТІВ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	220